

Šrůtka, Jan

Pojem životní úrovně a její nejdůležitější ukazatelé

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1958, vol. 7, iss. G2, pp. [22]-31

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111810>

Access Date: 09. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAN SRŮTKA

POJEM ŽIVOTNÍ ÚROVNĚ A JEJÍ NEJDŮLEŽITĚJŠÍ UKAZATELĚ

Pojem životní úrovně pracujících je mnohostranný. Zahrnuje nejen hospodářské, sociální a s tím související pracovní podmínky pracujících, nýbrž i jejich kulturní, politické a právně poměry a postavení ve společnosti. V socialistickém řádu se při daném stupni hospodářského rozvoje dosáhne optimálního efektu životní úrovně jen tehdy, když hospodářský rozvoj bude sledován kulturním a politickým rozvojem pracujícího člověka. Nepostihli bychom v celém rozsahu mnohostrannost pojmu životní úrovně, kdybychom otázku životní úrovně chtěli omezit jen na její hmotnou stránku a tam dokonce pouze na základní hmotné složky, to znamená, na potravu, ošacení a bydlení. Nevystihli bychom plně pojem životní úrovně ani tehdy, kdybychom připojili jen složku sociální, popřípadě kulturní. Hospodářská rovnost je předpokladem rovnosti politické i právní, je základem pro vedoucí a rozhodující postavení pracujících ve společnosti zbavené antagonistických rozporů a rozdlů. Proto právní a politické poměry, jakož i postavení pracujících za socialismu jsou další významnou složkou životní úrovně. Nelze je opominout.

Životní úroveň a její obsah byl předmětem zkoumání i buržoasních ekonomů a sociologů. Tak na příklad Pistorius¹ uvádí, že pojem životní úrovně (standardu) může vystihnout uspokojování základních lidských potřeb hmotného a živočišného rázu, stejně jako může zahrnovat také úsilí o zvyšování energie, pěstění inteligence, prohlubování vzdělání a schopnost sebeúcty anebo může vyjadřovat vše, co v životě považujeme za nejlepší a nejvyšší. Pistorius je si vědom mnohostrannosti životní úrovně. Zároveň však musí počítat se sociálními rozdíly v kapitalistické společnosti, a proto hovoří o „možnostech“ a o „snažení“ pěstění inteligence a prohlubování vzdělání atd. Jenomže ekonomické zákonitosti kapitalistické výroby a rozdělování nechávají námezdně pracující jen při „možnostech“ čili, jak prokázal Engels,² za kapitalistických „poměrů může dělník zachránit svou lidskou důstojnost jedině nenávisť a vzpourou proti buržoasii. A že dovede s nejprudší vášnivostí protestovat proti tyranii bohatých, o to se postará jeho výchova nebo spíše nedostatek výchovy...“.

Prof. Comish³ definuje životní úroveň rodiny nebo jednotlivce jako „počet a charakter potřeb obvykle uspokojovaných“; k tomu dodává, že se v každém národě vyskytují aspoň čtyři druhy životní úrovně. Jako nejnižší stupeň uvádí tzv. chudinský standart, při němž rodina jen stěží udržuje tělo a duši pohromadě. Za druhý stupeň považuje „živočišnou existenci s minimálním ukájením potřeb lidí jakožto tvorů sociálních“. Za třetí stupeň považuje tu životní úroveň, která umožňuje uchovávat zdraví a pohodlí, vyjímaje potravu, obydlí a oblečení. Tento stupeň dovoluje též slušnou úroveň vzdělání a zábavy.

Čtvrtým stupněm je luxusní standart. Toto třídění zhruba odpovídá sociálnímu rozvrstvení kapitalistické společnosti, při němž na jednom pólu je chudina, na druhém buržoasie. Někteří sociologové při řešení pojmu životní úrovně dostávají se až k pojmu tak zvaného existenčního minima; rozeznávají přitom existenční minimum fyziologické (absolutně nutné) a existenční minimum sociální (relativně nutné). Dodávají, že nejde nikdy o veličiny fixní, neboť i absolutní minimum (pod kterým je fyziologický život jednotlivce ohrožován) se mění podle věku, pohlaví, tělesné konstrukce, povolání, podnebí atd. Sociální minimum je ještě labilnější. Tato ryze subjektivní hlediska vedou buržoasní sociology k hranici individuální spotřeby a tu nakonec vymezují jako pojem životní úrovně.

Svěrázným způsobem se dostává nejdál profesor Macek,⁴ který poukazuje už na rozpory mezi zájmy pracujících a kapitalistů. Spojuje životní úroveň s přirozeným právem na život, čímž rozumí „onu životní míru, která odpovídá kulturnímu stupni toho kterého celku“. Ani prof. Macek se však v podstatě nedostal dál než ostatní buržoasní sociologové.

Otázkou pojmu životní úrovně se zabývala také příslušná komise mezinárodního úřadu práce,⁵ podle které se životní úroveň skládá z těchto tří prvků: 1. Soubor statků a služeb, které jsou determinovány co do množství a kvality a které konsumuje jednotlivec, rodina nebo skupina spotřebitelů v jisté časové periodě; 2. sociální služby a služby poskytované bezplatně, zejména zdravotní, vzdělávací a kulturní; 3. pracovní podmínky, které mají vliv nejen na zdraví a na možnost výděлку, nýbrž také na jeho výši a pravidelnost. Mezinárodní úřad práce, aniž definuje pojem životní úrovně, stanoví jisté skupiny ukazatelů za účelem statistického šetření. Z nich však plyne, že vedle hmotné a kulturní složky zajímá se i o pracovní podmínky. S pomocí těchto ukazatelů podložených statistickými a jinými údaji je sice možno provádět jistá hodnocení a srovnávání, avšak s přihlédnutím k historickým podmínkám příslušné země. V plném rozsahu pojem životní úrovně rovněž nevystihuje.

Společným nedostatkem buržoasních sociologů je to, že pojem životní úrovně zužují více nebo méně na hmotnou a sociální složku. Zkoumajíce životní úroveň v kapitalistické společnosti, zůstávají na povrchu jevu a nechávají přitom bez náležitého zhodnocení podstatu kapitalistického řádu, z něhož je nutno vycházet jak při definování pojmu životní úrovně, tak při stanovení vhodných ukazatelů. Proto se jim pojem životní úrovně zdá velmi neurčitý. Kdyby šli k podstatě, narazili by na antagonismy kapitalistického řádu.

Aspoň tolik je třeba říci o některých chybných názorech buržoasních ekonomů nebo sociologů na problém životní úrovně, pro které se buržoasní teoretikové při vyjadřování životní úrovně nikdy nedostali a nedostanou přes rámec obhajoby kapitalistického řádu.

Ačkoli je pojem životní úrovně složitý a mnohostranný, přece lze vytyčit takové ukazatele, respektive skupiny ukazatelů, které by vyjádřily pojem životní úrovně v celé jeho šíři a z nichž by zároveň vyplynulo, jakými cestami je možno a nutno vytvářet předpoklady pro zvyšování životní úrovně pracujících v socialistické společnosti. Pojem životní úrovně podle našeho názoru zahrnuje hospodářské, sociální a pracovní podmínky pracujících, kulturní, politické a právní poměry, jakož i postavení ve společnosti. Uvedeme si některé nejdůležitější ukazatele, kteří nám pomohou osvětlit jednotlivé stránky životní úrovně. Přitom budeme postupovat od ukazatelů nejobecnějších k ukazatelům dílčím a doplňujícím.

Takovým nejobecnějším ukazatelem je národní důchod. Poněvadž v socialistické společnosti jsou výrobní prostředky zespolečňeny, není třídy, resp. vrstvy lidí, která by odčerpávala část národního důchodu bezpracně. Celý národní důchod je k dispozici pracujícím. Nelze však národního důchodu použít pouze ve prospěch hmotné a kulturní úrovně pracujících ve výrobě. Podílí se na něm i ony vrstvy pracujících, které nejsou přímo činné při tvorbě národního důchodu, jejichž činnost je však společensky nutná a užitečná. Má-li se prosazovat základní ekonomický zákon socialismu a v důsledku toho upevňovat a silit socialistické zřízení, je nutno zabezpečit rozvoj výroby a růst národního důchodu, který je opět předpokladem pro rozvoj životní úrovně pracujících. Jeví se tedy národní důchod za socialismu jako základní ukazatel životní úrovně.

Čím rychlejší je růst národního důchodu, tím vyšší je hmotné zabezpečení pracujících, tím výraznější je růst životní úrovně. Z hlediska rozvoje životní úrovně je proto neustálým cílem socialistického hospodářství maximální růst národního důchodu, to jest, aby ta část společenského produktu, která představuje nově vytvořené hodnoty, byla co největší. Zajistíme-li maximum přírůstků nově vytvořených hodnot, vytváříme i maximální předpoklady pro růst osobní spotřeby. Z hlediska dlouhodobého vývoje platí to vždy, krátkodobě však tak tomu nemusí být. Může růst národní důchod, a přesto úměrně neroste hmotná a kulturní úroveň pracujících. Může dojít i k dočasné stagnaci nebo dokonce k zhoršení. Osobní spotřeba přímá — a o tuto složku životní úrovně půjde především — může býti ovlivněna nepříznivě vyšší společenské spotřeby, spotřeba přímá i nepřímá může být ovlivněna nepříznivě vyšší akumulace, rozsahem investiční výstavby nebo spotřebou pro obranu země apod. To však může naproti tomu znamenat — a zpravidla také znamená — zabezpečení předpokladů pro rychlejší růst národního důchodu, a tudíž i životní úrovně pracujících v budoucnosti. Jeví se nám tedy současně národní důchod jako nejvýraznější ukazatel životní úrovně.

Národní důchod za socialismu je však ukazatelem souhrnným. Ve svém souhrnu obsahuje všechny hmotné složky potřebné pro uspokojování hmotných i kulturních potřeb obyvatelstva. Neříká však nic bližšího o spotřebě potravin a průmyslových spotřebních statků, o bytových poměrech, o rozsahu a o jakosti společenské spotřeby a podobně. Proto musíme volit řadu dalších ukazatelů, kteří na národní důchod přímo navazují a osvětlují blíže jednotlivé jeho stránky.

Tak se dostáváme k dalšímu, tentokrát již méně obecnému ukazateli, jímž jsou proporce při prvotním rozdělování národního důchodu. Na výši životní úrovně a na zajištění jejího růstu má vliv vzájemný poměr fondu osobní a společenské spotřeby k fondu akumulace. Zvětšením podílu na osobní spotřebu na úkor podílu na akumulaci při dělení národního důchodu lze v daném období dosáhnout výraznějšího zvýšení životní úrovně. Socialistická společnost má však zájem o trvalý růst životní úrovně na základě trvalého růstu výroby. To předpokládá rozvíjení technické úrovně a rozsahu národního hospodářství čili takovou akumulaci, která je nutná k zajištění rozšířené socialistické reprodukce, nezbytné pro optimální růst socialistické ekonomiky. Proto poměr osobní spotřeby k akumulaci nesmí býti volen ani okamžitými nebo nepodloženými subjektivními zájmy některé skupiny pracujících, ani ekonomicky neodůvodněnými názory odpovědných činitelů. Pro rozvoj průmyslu a celého národního hospodářství a tudíž pro rozvoj životní úrovně má zvláštní

vzájemný poměr mezi výrobou výrobních prostředků a spotřebních statků. Aby rozvoj průmyslu byl harmonický a časově koordinován, musí být tempo rozvoje těžkého průmyslu, tj. průmyslových odvětví vyrábějících převážně investiční a provozní potřeby, rychlejší než průmyslu lehkého, tj. odvětví vyrábějících převážně předměty individuální spotřeby obyvatelstva.

Rozdělování části národního důchodu určené pro přímou osobní spotřebu děje se s pomocí peněžních důchodů. Tím se dostáváme k otázce zaměstnanosti jako činitele, který společně s produktivitou práce přímo ovlivňuje růst národního důchodu a je zároveň i ukazatelem zvyšování hmotné a kulturní úrovně pracujících. Každý, kdo je zaměstnán, obdrží prostřednictvím mzdy část národního důchodu k osobní spotřebě. Zvyšováním zaměstnanosti vůbec a v rodině zvláště dochází přímo k zvyšování životní úrovně pracujících a jejich rodin. Kromě toho jsou všichni účastní na společenské spotřebě. Socialistické zřízení vyřešilo s konečnou platností možnost zaměstnání pro všechny, kdož pracovat chtějí a mohou. Není tedy problému nezaměstnanosti. Naopak je třeba vytvářet řadu ekonomických faktorů, abychom získali pracovníky proporcionálně do těch odvětví, která mají základní význam pro rozvoj národního hospodářství. V důsledku růstu produktivity práce dochází k jistým disproporcím, které je nutno řešit redistribucí pracovníků. Socialistické hospodářství vytváří podmínky pro nejvyšší zaměstnanost vůbec, tedy nejen mužů, nýbrž i žen, včetně žen z domácnosti. Tato skutečnost má kromě hospodářského významu i hluboký význam společenský. Jádrem tohoto společenského významu je historický proces osvobození ženy od práce v domácnosti s cílem rozvinout v plné míře její duševní i fyzické schopnosti, a tak napomáhat řešit otázku rovnoprávnosti obou pohlaví. Zároveň je důležité při zvyšování zaměstnanosti sledovat, jakým dílem jsou pracovníci zapojováni do oblasti materiální výroby a do oblasti nevýrobní, neboť národní důchod jako hmotný základ životní úrovně je vytvářen pouze v oblasti výroby.

Stupeň zaměstnání je pouze jeden z činitelů a ukazatelů, na nichž závisí celková úroveň osobní spotřeby. Druhým ukazatelem je výše reálných důchodů obyvatelstva. Rozložení reálných důchodů nám ukazuje, jakým dílem jednotlivé skupiny pracujících participují při dělení té části národního důchodu, která je určena pro osobní spotřebu obyvatelstva. Výše reálného důchodu je závislá na výši nominálního důchodu a na výši cen zboží hromadné spotřeby. Poněvadž se v socialistické společnosti ceny netvoří živelně na trhu nabídkou a poptávkou, nýbrž jsou přímo plánovány státem, znamená zvyšování nominálních důchodů i zvyšování reálných důchodů. V důsledku soustavného zvyšování produktivity práce jako zákonitého předpokladu upevňování socialistické ekonomiky dochází, jakmile jsou pro to vytvořeny ekonomické podmínky, ke snižování cen zboží hromadné spotřeby, a to jak potravin, tak i průmyslových výrobků. Touto cestou rovněž dochází ke zvýšení reálné hodnoty důchodů, i když se jejich nominále nemění.

Výši reálného důchodu nestačí zjišťovat pouze u jednotlivých pracovníků. Velmi důležité je zjištění rodinného příjmu, resp. důchodu domácnosti. Vyšší růst zaměstnanosti, nežli je růst obyvatelstva — a tento zjev je v jisté fázi socialismu obvyklý — znamená nesporně stoupající procento zaměstnanosti v domácnosti a v důsledku toho i zvyšování důchodu rodiny. Sledovat tuto skutečnost je závažné z mnoha hledisek. Zvýšený důchod rodiny umožňuje ve větším měřítku nákup zboží dlouhodobé spotřeby, jako jsou výrobky průmyslové pro vybavení domácnosti nebo pro sport, kulturu apod. Umožňuje

tím větší úspory pro stavbu rodinného domku, nákup dražších výrobků, na jejichž obstarávání nestačí úspora krátkodobá. Na tuto skutečnost musí reagovat citlivě a rychle výroba spotřebních statků i placené služby obyvatelstvu. Jinak by mohlo docházet k vytváření úspor, které by obyvatelé nemohli proměnit v požadované užitné hodnoty, kdežto výrobky vyrobené podle plánu sestavovaného bez důkladného přihlídnutí k požadavkům trhu by zůstávaly neprodejně. Nestačí proto dát na trh prostě množství zboží, jehož cena by odpovídala kupní síle obyvatel, nýbrž čím dále tím více je nutno dbát i požadovaných druhů a jakostí. To však nikterak neznamená, že by výroba měla pasivně přihlížet k poptávce a ji uspokojovat. V stále větším měřítku musí dávat nové a nové statky, jak to odpovídá rozvoji techniky i kultury bydlení, odívání a stravování.

Dalším ukazatelem jsou výdaje obyvatelstva. Odpovídají vcelku důchodům. Zdálo by se, že jako ukazatel životní úrovně obyvatelstva nám nemohou říci nic bližšího čili že nejsou nějakým zvláštním nebo závažným ukazatelem. Ale není tomu tak. Důchody obyvatelstva ukazují, kolik vcelku (vyjádřeno peněžní sumou nebo dílem z národního důchodu) jednotliví pracující nebo domácnost dostane. Zač peníze utratí, to nám řekne teprve rozbor peněžních výdajů a jejich růst, resp. pohyb u jednotlivých druhů výdajů čili struktura výdajů. Celková struktura peněžních výdajů obyvatel má čtyři složky: výdaje za zboží, výdaje za služby, platby a úspory. Z rozboru jednotlivých těchto složek a z vzájemného jejich vztahu lze usuzovat na jistý vývoj životní úrovně.

Výdej za zboží představuje největší část důchodu. Jestliže tento výdej počne stagnovat nebo jestliže se u něho projeví tendence klesající a jestliže přitom na druhé straně rostou úspory, lze z toho usuzovat, že hmotné spotřeby obyvatel jsou na význačné úrovni. Obyvatelé ukládají části svých příjmů jako úspory na nákup zboží dlouhodobé osobní spotřeby. Přesouvá-li se poptávka z potravin na průmyslové zboží, ze základních druhů na druhy další nebo na věci dlouhodobé spotřeby, musí výroba vyrábějící tyto druhy zboží pohotově přizpůsobit a rozšířit svůj výrobní program. Obyvatelé při vytváření úspor mají zpravidla přesný cíl, od něhož neustupují. Není-li možno plynule uspokojit obyvatelstvo výrobky, které požaduje, pak část vkladů má povahu neuspokojené poptávky.

Čím vyššího stupně životní úrovně se dosahuje, tím většího významu a rozsahu nabývají služby. Velká část služeb je za socialismu poskytována občanům úplně zdarma prostřednictvím institucí financovaných ze státního rozpočtu (školství, zdravotnictví) nebo za vydatné podpory ze státního rozpočtu (kultura, bytová údržba atd.). U velkého množství druhů služeb jsou ceny velmi nízké (nájemné, elektřina, plyn, doprava atd.). Tyto skutečnosti pozitivně ovlivňují nízké celkové výdaje obyvatelstva na služby při jejich vysoké kvalitě. Je však rozsáhlý počet placených služeb obstarávaných komunálními podniky, jejichž rozsah nestačí krýt stále rostoucí potřebu. Nízké výdaje obyvatelstva za služby této skupiny jsou úkaz nepříznivý; jenž nás upozorňuje, že potřeby obyvatelstva jsou uspokojovány nedostatečně, a to ne v důsledku nízkého důchodu, nýbrž vinou nedostatečně rozvinutých služeb.

Pod složkou platba rozumíme daně a splátky úvěru a úroků z něho. Daně jsou činitel, který zmenšuje peněžní důchod obyvatelstva a vytváří prostředky v centralisovaném důchodu státu pro chod státních funkcí. Jejich malý podíl na celkových příjmech státu se příznivě projevuje v životní úrovni obyvatelstva. Poněvadž zadluženost v socialistické společnosti je nepatrná a vzniká jen

poskytováním úvěru na nákup zboží dlouhodobé spotřeby, nečiní ani splátky a úrok vcelku významnou položku z důchodu.

Zhodnotíme-li souhrnně výdaje obyvatelstva jako ukazatele životní úrovně, vidíme, že s jeho pomocí můžeme pozorovat hlavní složky výdajů vývoj jejich relací, jakož i vývoj každé složky vůbec. Známe-li, jakou funkci jednotlivé složky výdajové vykonávají při růstu životní úrovně, pak nám tento ukazatel vyznačuje životní úroveň značně plasticky. Rozbor jednotlivých výdajových složek odhaluje přesunu kupní síly a z toho vyvěrající přechody od jednoho druhu zboží k druhému. Od jisté příjmové hranice přesouvá se relativně výdaj na zboží kvalitnější a vytvářejí se peněžní úspory na nákup předmětů dlouhodobé spotřeby apod. Rozbor nám však může odhalit i nedostatky na některých úsecích národního hospodářství. V některých případech rychle rostoucí poptávce po některých výrobcích výroba nestačí, někdy nejsou dosud na výši komunální služby. Nedostatečně rozvinuté placené služby obyvatelstvu, jakož i nedostatečná výroba některých statků dlouhodobé spotřeby vytvářejí úspory, které představují neuspokojenou koupě schopnou poptávku. Tím je růst životní úrovně vzhledem ke koupěschopným možnostem obyvatelstva brzděn.

Dalším ukazatelem a prvotní složkou životní úrovně obyvatelstva je jeho spotřeba hmotných statků. Prostřednictvím hmotných statků je uspokojována převážná část hmotných a částečně i kulturních potřeb. Materiální podmínky života nutí obyvatele, aby v první řadě uspokojovali své základní potřeby v nezbytném rozsahu. Teprve po jistém stupni uspokojení těchto potřeb přikročí k uspokojování dalších.

Za základní a nezbytné potřeby člověka považujeme množství potravin, ošacení a bydlení, odpovídající minimu dané společnosti na daném stupni vývoje. Rozsah spotřeby se u jednotlivého obyvatele, a u domácností řídí výší důchodu a počtem rodinných příslušníků, jakož i výší cen. Jakmile jsou uspokojeny základní potřeby v nezbytném rozsahu, přistupuje se k uspokojování potřeb dalších. Přitom relativně větší částky se věnují na uspokojování potřeb představující vyšší kulturu, kdežto na zvyšování základních potřeb se věnuje postupně relativně méně. Absolutní spotřeba roste ve všech složkách, postupně však těžisko růstu přechází na statky představující zvýšenou životní úroveň. U skupiny potravin se zvyšuje konzum potravin kvalitních, přičemž konzum méně kvalitních potravin klesá relativně i absolutně. Další postup je od potravin k oděvům, resp. průmyslovým výrobkům vůbec, a k lepšímu bydlení a současně se vytvářejí předpoklady pro uspokojování velmi náročných potřeb.

Poněvadž převážná většina osobní spotřeby obyvatelstva v socialismu se realizuje prostřednictvím obchodu, poskytuje nám vývoj maloobchodního obratu věrný obraz ve struktuře spotřeby i v její změně. Ukazuje nám, jakého celkového rozsahu dosahuje spotřeba obyvatelstva, jaká je spotřeba na hlavu a jaká je kalorická hodnota. Při několikaletém sledování můžeme pozorovat růst i přesun poptávky z jedné skupiny zboží nebo spotřeby do druhé a na konec i příčiny tohoto zjevu. Tento ukazatel podložený dobrým statistickým rozbohem nám může poskytnout materiál pro porovnání s jinými národy. Přitom však si musíme být vědomi toho, jak mnohostranný je obsah pojmu životní úrovně, to znamená, že při takovém porovnávání musíme přihlížet k zvláštnostem toho kterého národa, jeho politického a hospodářského stupně vývoje. V současné době, kdy musíme ještě bojovat s přežitky v mysli někte-

rých našich lidí a s falešnými představami o životní úrovni v kapitalistických zemích, rozbor tohoto ukazatele může nejlépe osvětlit pravou situaci a vyvrátit postupně o kapitalismu jednu iluzi za druhou.

Jedna z dalších základních potřeb člověka je bydlení. Tento ukazatel životní úrovně tvoří nedílnou součást hmotných potřeb spolu s potravou a s ošacením. Zaslouží si však zvláštního rozboru, ježto bydlení kromě toho má další významnou společenskou funkci; je jeden z hmotných předpokladů založení a rozvoje rodiny jako pevného základu socialistické společnosti.

Vysoký důchod obyvatelstva klade zvýšené nároky na bydlení a na bytovou výstavbu. Práce zaručená každému práceschopnému občanovi, dále různé podpory a výhody poskytované státem mladým manželům umožňují zakládání rodin v ranějším věku, než tomu bylo za kapitalistické republiky. Proto otázka bytové úrovně je jeden z nejvážnějších problémů dneška. Nynější bytovou úroveň a její výstavbu ovlivnila a ovlivňuje řada skutečností: okupace a léta po osvobození znamenaly ubývání bytového fondu, neboť výstavba stagnovala. Výstavba nových závodů přinesla s sebou problém výstavby celých nových sídlišť. Také otázka dojíždění do zaměstnání se stala velmi závažnou, podobně jako problém rekonstrukce celých částí měst se zastaralým bytovým fondem. I na vesnici, kde nyní rychle roste životní úroveň, vyvstává otázka zlepšení bytové kultury. Rozvoj kultury vůbec přináší s sebou i větší nároky na kulturu bydlení.

Z toho je vidět, že pro uspokojení potřeby bydlení nestačí pouze růst důchodu obyvatelstva, růst výše rodinného příjmu. Musí být plněny velmi obtížné úkoly ze strany státu, a to jak při státní výstavbě bytové, tak i při podpoře výstavby individuální nebo družstevní.

Dosavadní ukazatelé byli zaměřeni na osvětlení hmotné složky životní úrovně. Bylo to správné, poněvadž spotřeba hmotných statků tvoří základ životní úrovně. Není to však vše. Lidská společnost od jistého stupně vývoje vyžaduje vedle základních hmotných potřeb řadu kulturních, zdravotních, sociálních a jiných služeb. Ty opět působí zpětně na rozsah i kvalitu základních hmotných potřeb. Všechny společně dávají nám obraz stavu i rozvoje hmotné a kulturní úrovně celé společnosti i jednotlivých jejích složek. Struktura i úroveň spotřeby je tedy ovlivňována stupněm vývoje společnosti, resp. společenského zřízení. Čím je společnost vyspělejší, tím rozmanitější a kvalitnější služby vyžaduje ke své existenci a k svému rozvoji.

Socialistické společenské zřízení je charakteristické, že ihned po revoluci se rychle rozvíjí řada sociálních, zdravotních i jiných služeb, jakož i poptávka po nich. Nejpodstatnější složkou služeb přitom je skupina služeb společenské spotřeby, které jsou jednak nezbytnou složkou osobní spotřeby obyvatelstva, jednak významnou oblastí péče společnosti o člověka. Tyto složky zaznamenávají ihned po revoluci prudký rozvoj a výrazně odlišují společnost socialistickou od kapitalistické, protože v socialistické společnosti jsou jako společenská spotřeba hrazeny buď vůbec nebo z podstatné části z prostředků státu. Je to především skupina služeb kulturních, zdravotních a sociálních. V kultuře je to obzvláště školství všeho druhu a osvěta, jež jsou poskytovány zdarma, dále divadlo, film, kde stát přispívá značnými částkami, a konečně rozhlas a televize, jež jsou poskytovány sice za úplatu, ale za velmi přístupných podmínek, při čemž základní investice jsou hrazeny ze státních prostředků určených k rozvoji kulturních zařízení. Ve zdravotnictví je léčení, léky a lázeňská péče pro pracující a jejich rodinné příslušníky, jakož i pro důchodce

zdarma. K tomu se druží rekreace, tělovýchova a sport, kde stát přispívá velkými částkami na materiální vybavení a výstavbu. Konečně sociální péče společnosti o člověka zahrnuje sociální, důchodové a nemocenské zabezpečení osob, jež pro stáří, resp. nemoc nemohou pracovat. Kromě toho existují rozsáhlá sociální zařízení a podpory pro osoby, které z nejrůznějších důvodů potřebují pomoci společnosti.

Uhrnem lze konstatovat, že tito ukazatelé se velmi podstatně podílejí na stavu i na rozvoji životní úrovně našeho obyvatelstva, a to jednak svým rozsahem a úrovní, jednak svou všeobecnou přístupností. Jejich vysoká úroveň a stále zlepšující se obsah ukazuje, že konkrétní politika hospodářská jde ruku v ruce s politikou kulturní, sociální a zdravotní. Uvědomělé užívání těchto vymožeností, jichž se dostává povětšinou každému podle potřeby, je známkou ideové vyspělosti a kladného poměru ke společenskému zřízení.

Druhou skupinu tvoří služby, jež jsou vlastně zvláštní formou hmotné spotřeby. Jsou výsledkem rozvoje a využívání vědy a techniky ve prospěch společnosti. Pro společnost znamenají zlepšení kulturnosti bydlení, využívání pracovního volna, rychlou dopravu do zaměstnání apod. Jsou to mimo jiné elektrárny, vodárny, plynárny, doprava všeho druhu, cestovní ruch apod.

Třetí skupinu tvoří služby, jež jsou formou údržby hmotných statků sloužících k osobní spotřebě obyvatelstva. Je to především stavební a bytová údržba, opravy spotřebních předmětů všeho druhu, praní, čištění atd. Jsou to ukazatelé, kteří mají velkou důležitost pro uspokojování potřeb obyvatelstva svou každodenností. Jsou denní starosti rodiny. Proto výrazně mohou ovlivnit životní úroveň a zvláště spokojenost pracujících kladně nebo záporně, podle toho, jsou-li rozvíjeny náležitě, v souladu s rozvojem národního hospodářství i kultury či nikoli.

Dosud uvedení ukazatelé navazují přímo na národní důchod a osvětlují některou jeho stránku jako ukazatele základního. Jsou vyjádřením hmotné a kulturní složky životní úrovně. Další skupina ukazatelů představuje politické a právní poměry, jakož i postavení pracujících ve společnosti.

Hospodářská rovnost je základem pro rovnost politickou i právní, je základem pro vedoucí a rozhodující postavení pracujících ve společnosti zbavené třídních rozporů a rozdílu. Všechna zařízení společenské spotřeby slouží pracujícím k rozvoji společenských složek životní úrovně. V přechodném období od kapitalismu k socialismu dochází k zvlášť výraznému zvyšování jich, aby se odstranily co nejdříve rozdíly a jejich nízká úroveň v kapitalismu vyvěrající z třídních protiv. Právo a jeho instituce, politika a její instituce se svými projevy jsou zaměřeny na rozvoj, upevnění a obranu socialistické ekonomiky. Rozvoj odborné a politické kvalifikace pracujících, kteří po socialistické revoluci musí zaujmout postupně všechna odpovědná místa v politickém i hospodářském životě, je důležitým úkolem přechodného období a rozhodně ovlivňujícím životní úroveň. Pracující si musí vychovat novou, třídně vyhraněnou inteligenci, nadanou tvůrčím elánem pro věc dělnické třídy, pro věc diktatury proletariátu. Při její výchově se využívá znalostí a zkušeností staré inteligence, která se přiklonila k dělnické třídě a zkušeností jiných socialistických států. Takto celý proces kulturní revoluce se podstatně časově zkracuje.

Tyto ukazatele nelze pochopitelně vyjádřit v číslech ani penězi, ani naturálními jednotkami. Lze je však sledovat na skutečném rozvoji veřejného, politického a kulturního života pracujících a na jejich právním postavení ve společnosti, kde si vládnou sami.

Společnost konečně zajímá to, zda předpoklady pro všestranný rozvoj životní úrovně vytvářené výrobou a společenským zřízením se pozitivně odrážejí v životě pracujících. I pro to lze určit ukazatele nebo skupinu ukazatelů, kteří jsou ukazateli kontrolními. Vzrůst životní úrovně se musí projevit demografickým vzestupem národa. Budou to tedy demografičtí ukazatelé, dosti věrně vyjádřitelní vhodně volenou soustavou statistických údajů. Nejdůležitější z těchto ukazatelů jsou přirozený pohyb obyvatelstva s přirozeným přírůstkem, novorozenecká, kojenecká a dětská úmrtnost, jakož i střední délka života (věk, jehož se pravděpodobně dožije novorozенý chlapec nebo dívka). Tito ukazatelé potvrzují, zda a jak se ve prospěch pracujících, resp. ve prospěch celé socialistické společnosti užívá rozvoje výroby, techniky, kultury a vědy.

*

Shrneme-li náš rozbor, vidíme, že životní úroveň přes její mnohostrannost lze vyjádřit vhodně volenou soustavou ukazatelů, kteří nám osvětlují jednotlivé stránky uvedeného pojmu, z nichž nejdůležitější jsme si uvedli a zhodnotili. Je třeba ještě dodat, že pro socialistickou společnost je velmi důležité vzájemné zladění jednotlivých ukazatelů životní úrovně, a to jak pro úspěšné využití zákonitostí socialistické ekonomiky, tak i pro rozvoj životní úrovně jako celku. A nejen to, důležité je také správné zladění i uvnitř jednotlivých ukazatelů. Tak kupříkladu po revoluci je nutno uspokojit potřebu v ošacení masovou výrobou látek, byť i průměrné kvality a menšího množství druhů. Později však třeba zaměřit výrobu na kvalitu a na velký výběr. Stejně je tomu tak u některých druhů služeb, jako ve zdravotnictví, opravářství apod. I toto správné časové rozložení jistých druhů výrobků nebo služeb v poměru k jednotlivým složkám životní úrovně, má vztah a význam jak pro okamžitý rozvoj životní úrovně, tak i jako předpoklad k jejímu dalšímu plnému rozvinutí.

Poznámky

¹ Pistorius Th.: Co znamená spotřeba pro hospodářský život, Praha, Orbis 1932, str. 78.

² Engels B.: Postavení dělnické třídy v Anglii, VKML, 1950, str. 98.

³ Comish N. H.: The Standard of Living, New York 1923.

⁴ Macek J.: Základy sociální politiky, ÚDKN 1925, str. 228.

⁵ Bureau international du travail: Le standard de vie des travailleurs, Geneve 1938, str. 22.

ПОЗНАНИЕ ЖИЗНЕННОГО УРОВНЯ И ЕГО ВАЖНЕЙШИЕ ПОКАЗАТЕЛИ

Жизненный уровень является многосторонним понятием. Под этим понятием подразумеваются экономические, социальные и связанные с ними трудовые условия трудящихся, дальше их культурные, политические и правовые отношения и их положение в обществе. В целях объяснения отдельных сторон жизненного уровня надо избирать подходящие показатели или группу показателей, которые открыли бы те пути, по которым можно, даже необходимо идти, чтобы создавать предпосылки для роста жизненного уровня.

Так как в социалистическом обществе средства производства обобществлены, отсутствует класс или общественный слой, который изымал бы часть национального дохода не от труда, а эксплуататорски. Способ производства и соответствующий ему способ распределения показывают, что основным показателем жизненного уровня

трудящихся при социализме является национальный доход. Так как национальный доход оказывается одновременно всеобщим показателем, необходимо избрать для более конкретного объяснения материального и культурного содержания жизненного уровня группу показателей, не находящихся в прямой связи с национальным доходом. К ним относятся занятость населения, его денежные доходы, расходы, материальное потребление, его жилищные условия и всякого рода службы населению.

Следующие группы показателей объясняют составную часть жизненного уровня, касающуюся политических и правовых отношений и положения трудящихся. При помощи этих показателей (их нельзя определить статистически) можно наблюдать в действительном развитии общественной, политической и культурной жизни трудящихся их правовое и политическое положение в обществе.

Вышеприведенные группы показателей надо дополнить группой демографических показателей, которые в качестве контроля открывают демографический подъем народа. Это, между прочим, естественное движение населения с его естественным приростом, смертность новорожденных детей, грудных детей и детей, и средняя продолжительность жизни.

Наконец, для социалистического общества очень необходимо привести во взаимное согласие отдельные составные части жизненного уровня, чтобы, с одной стороны, успешно использовать закономерности социалистической экономики, а, с другой стороны, развивать жизненный уровень в целом.

Перевод: Иирижи Бронец

BEGRIFF DES LEBENSSTANDARDS UND SEINE GRUNDINDEXZIFFERN

Der Begriff Lebensstandard ist vielseitig. Wir verstehen darunter die sozialen, wirtschaftlichen und die damit im Zusammenhang stehenden Arbeitsbedingungen der Werktätigen sowie deren kulturelle, politische und rechtliche Verhältnisse und Stellung in der Gesellschaft. Um die einzelnen Aspekte des Lebensstandards klarzumachen, sind geeignete Indexziffergruppen zu wählen, aus denen gleichzeitig hervorgehen würde, auf welchen Wegen die Voraussetzungen zur Hebung des Lebensstandards zu schaffen sind.

Da in der sozialistischen Gesellschaft die Produktionsmittel vergesellschaftet sind, gibt es keine Klasse oder Bevölkerungsschicht mehr, die einen Teil des Nationaleinkommens sich aneignen könnte, ohne dabei Arbeit leisten zu müssen. Die Produktionsweise und die dementsprechende Art der Verteilung zeigt, daß die Grundindexziffer des Lebensstandards im Sozialismus das Nationaleinkommen ist. Da das Nationaleinkommen gleichzeitig als der allgemeine Index gilt, ist eine ganze Reihe der direkt damit zusammenhängenden Indexziffern zu wählen, um den materiellen und kulturellen Inhalt des Lebensstandards konkreter zu gestalten. Es sind dies, außer dem Beschäftigungsstand, die Geldeinnahmen der Bevölkerung, ihr materieller Verbrauch, die individuellen Unterkunftsmöglichkeiten und Dienstleistungen aller Art an die Bevölkerung.

Weitere Indexziffergruppen betreffen jene Komponente des Lebensstandards, in der von politischen und rechtlichen Verhältnissen und Stellung der Werktätigen die Rede ist. Auf Grund dieser Indexzahlen, die statistisch nicht zu erfassen sind, ist anhand der wirklichen Entwicklung des öffentlichen, politischen und kulturellen Lebens der Werktätigen deren politische und rechtliche Stellung in der Gesellschaft zu verfolgen.

Die angeführten Anzeiger sind durch eine demographische Indexziffergruppe zu ergänzen, die als Kontrollindex den demographischen Aufstieg eines Volkes darstellt. Es handelt sich dabei u. a. um die natürliche Bevölkerungsbewegung mit ihrer natürlichen Zunahme, Neugeborenen-, Säuglings- und Kindersterblichkeit und der durchschnittlichen Lebensdauer.

Schließlich ist es für die sozialistische Gesellschaft von großer Bedeutung, die einzelnen den Lebensstandard bildenden Komponenten in Einklang zu bringen, um auf diese Weise die Gesetzmäßigkeit der sozialistischen Ökonomik und die Entwicklung des Lebensstandards als Ganzen auszuwerten.

Übersetzt von R. Merta